

Torsdag med THORS

12/6 - 80

FANFEST — det är nog ett ord som låter förbryllande, anser prof. Thors. Flaggfest bör det heta.

DE, DI OCH DOM — igen föremål för diskussion, alltid lika aktuella.

ÅTERINVANDRARE är att föredra framom återvandrare.

JU ... JU kontra ju ... desto är ett annat uttryck som prof. Thors förklarar denna torsdag.

En insändare har uttalat sin förvåning över att den 4 juni i en almanack för 1980 anges som dagen för försvarets **fanfest**.

Till det kan jag säga, att benämningen känns förbryllande. Det rimliga är väl, liksom tidigare, att dagen hedras med försvarets **flaggfest**. Skillnaden mellan **fana** och **flagga** är ju, att en flagga hissas, men en fana är spikad; fanan kan inte hissas eller halas.

En annan insändare berör det kinkiga uttalet av pronomenet **de**. Hon tycker att uttalet **de** (med **e**, således) låter mycket vackrare i dikt.

I insändarens fråga finns en förmodan att **di** låter provinsialt. Det gör det säkerligen i många, kanske de flesta, rikssvenskars öron; de säger **ju dom**. Men "**dom**" åter klingar inte bra, tycker många hos oss. Jag tycker att ett uttal **de** (bokstavstroget) lämpar sig i högstäm dikt; om dikten däremot håller sig på ett vardagligt plan, kan man välja mellan **di** och **dom**.

"Skall man tala om **återvandrade** eller **återinvandrare**?"

För min del håller jag bestämt på **återinvandrare**. (Den termen finns f.ö. i Akademiens ordlista.) Termen **invandrare** har, liksom **utvandrade**, blivit gängse i vårt språk, och det är därför naturligt att bilda en term **återinvandrare** för att beteckna t.ex. dem som flyttar tillbaka till Finland efter en tids vistelse i Sverige eller i något annat land. **Återvandrare** anknyter inte så tydligt till begreppen **utvandring** — **invandring**.

"Det heter som bekant t.ex. **ju förr**, desto (dess) **bättre**. Men ibland ser man **ju förr**, **ju bättre**. Är detta en modern, kanske finlandssvensk egenhet?"

Uttryck med **ju ... ju** är faktiskt inte dagsfärska. I den ganska kända dikten "Dumboms leverne" av Kellgren (1751—1795) finns uttrycket "ju enklare, ju simplare". Trots detta exempel hos en berömd skald måste det konstateras, att vårdad svenska avgjort föredrar **ju** — **desto** (eller **dess**). Ännu mer stötande än **ju ... ju** är **dess ... dess** eller **desto ... desto**. Man skall således varken skriva "ju tidigare du kommer, ju bättre är det" eller "desto tidigare, desto bättre är det", utan "ju tidigare, desto bättre".

Carl-Eric Thors

Pronomina ställer ofta till besvär. I dag undrar en frågande, om man kan säga barnet och **hans/hennes** **uppväxttid** eller om det skall heta **dess uppväxttid**.

Om det är fråga om ett visst bestämt barn säger man **hans** eller **hennes**, men om det är fråga om barn i allmänhet, t.ex. i pedagogisk avhandling, säger man barnet och **dess uppväxttid**. Han och hon har försteget före det också i andra liknande fall: **Biträdet** har just blivit antagen och är ännu ovan. Det bekanta exemplet "Statsrådet är piggt och krytt" tillhör skämtsamt stil.

Sedan någon tid har jag liggande en fråga om ornamnet **Jupper**. Frågan kräver ytterligare forskning, men jag hoppas kunna ta upp den nästa vecka.

Torsdag med THORS

19/6 - 80

PALVAD SKINKA kan vi tala om så där oss finlandssvenskar emellan, men vänder vi oss till omvärlden bör vi nog hellre använda det mera gångbara "basturökt", påpekar prof. Thors i dag. Och så har han gett sig hän åt lite ortnamnsforskning som vi vet att han gillar ...

En frågande såg nyligen texten "Palvad skinka" på en meny, och undrar om det verkligen heter *palvad* på svenska.

Palvad — ett lånord från finskans **palvattu** — är ett ord som enbart förekommer i finlandssvenskan; i Sverige är det okänt. Om ordet i skrift förekommer i ett sammanhang där man vänder sig enbart till infödda finländare, är det väl inte så mycket att säga om det. Däremot tycker jag ordet är olämpligt t.ex. som beteckning på en vara, avsedd för export, eller på stora restauranger, där publiken kan tänkas vara mer internationell. I ett sådant sammanhang är det skäl att skriva "basturökt".

En mer komplicerad fråga tas upp i ett annat brev. Vad skall man säga om pronomenet **de** i satser som följande: "Sverige vann. De spelade bra" och "Familjen for till landet. Först packade de"?

Vi har i bägge exemplen att göra med kollektivord (beteckningar för en grupp) i singularis. Sverige betyder ju i den citerade satsen "det svenska landslaget". Men dessa singulara ord återges med **de**. Företeelsen är vanlig i talspråk och påträffas också i skrift i mindre vårdad stil. Däremot hör den, än så länge, inte hemma i vårdat skriftspråk, utan där används singulart pronomen: **den** om familjen.

Samme frågeställare berör en annan vanlig typ av talspråksuttryck: Han har gått och äta. Vi gick och dricka kaffe.

I talspråk uttalas både **och** och **att** som "å". Detta är bakgrunden till "Han har gått och äta"; i äldre svenska hette det "gått att äta". Regeln i skriften svenska är den, att **och** sammanbinder uttryck och former av samma slag, t.ex. "Han har hållit på och ätit", "Han satt och rökte". Exemplet "Han har gått och äta" är av annat slag; **och** förbinder supinumformen **gått** och infinitivformen **äta**.

Sammanfallet mellan **och** och **att** har lett till att konstruktionen har förändrats i rikssvenskan: där heter det numera "Vi gick och drack kaffe", "Han har gått och ätit". Hos oss står vi faktiskt kvar på en äldre ståndpunkt, när vi har kvar infinitivformer i "gått och äta" osv. Om vi vill använda helt oklanderliga konstruktioner i skrift, bör vi således skriva "Vi gick och drack kaffe".

"Vad har ornamnet **Jupper** i Esbo för ett ursprung?" Namnet **Jupper**, som i nutiden betecknar ett bosättningsområde, är ursprungligen ett gårdnamn; det bör säkerligen sammanhållas med gårdnamnet **Jupp** i Köklax.

När jag har sökt finna en förklaring till namnet, har jag fäst mig vid att **Juppi** finns som personnamn på flera håll i finska trakter, bl.a. i Hyvinge. Det är ett slags biform till **Juhani**. Jag vågar tro, att **Jupper** kommer från det finska **Juppi**; -er har tillfogats i svenskan, där det fungerade som kasusändelse i maskulinum (vi kan jämföra växelformer som **gloper/glop** och en nedsatt beteckning som **landstryker**). I gammal svenska förekom -er i vilka maskulina ord som helst.

Carl-Eric Thors